УДК 336.7

Версаль Н. І., Заваруєва О. С.

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ: АДЕКВАТНІСТЬ ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ

Розкрито специфіку банківського кредитування корпоративних клієнтів у розрізі банківської системи та 10 найбільших банків, які незмінно з 01.01.2007 входили до складу першої групи банків за активами. Дослідження охоплює етапи активного економічного зростання (2007 р. – початок 2008 р.), впливу глобальної фінансової кризи (кінець 2008–2009 рр.), посткризового розвитку (2010–2013 рр.), політичної кризи та антитерористичної операції на Сході України (2014 р.). Аналіз здійснено за двома основними напрямами: проблемність і валютизація банківських кредитів. Виявлено, що проблемність активів банківського сектору лишається високою і останнім часом має тенденцію до зростання, особливістю посткризового розвитку є те, що визнання банками кредитів проблемними відбулося тільки за два роки після кризи. На основі побудованої моделі в розрізі банківської системи можемо стверджувати, що в досліджуваному періоді значний вплив на кредитний ризик чинили саме кредити домогосподарствам, а не корпораціям, оскільки активні операції банків з домогосподарствами є більш ризиковими і відповідно за ними формуються значні обсяги резервів. Доларизація банківських кредитів корпораціям не мала таких серйозних наслідків, як доларизація кредитів домогосподарствам, оскільки корпорації, котрі провадять зовнішньоекономічну діяльність, зокрема експортери, можуть отримувати доходи в іноземній валюті. Практично незмінний рівень доларизації таких кредитів корпораціям з поступовою тенденцією до зниження зумовлений високою волатильністю валютних курсів, перманентними заборонами НБУ у сфері кредитування економічних суб'єктів, які не отримують валютної виручки, та згортанням експортно-імпортної діяльності. Врешті-решт, у сучасних умовах скорочення валютного кредитування сприяє також зменшенню тиску на попит на іноземну валюту. Загалом виклики як для банків, так і для корпорацій є надзвичайними і спричинять довгострокові негативні наслідки.

Ключові слова: банківський кредит, проблемні активи, доларизація банківських кредитів.

Форм. 2. Рис. 4. Табл. 3. Літ. 22.

Версаль Н. И., Заваруєва О. С.

БАНКОВСКОЕ КРЕДИТОВАНИЕ КОРПОРАТИВНЫХ КЛИЕНТОВ: АДЕКВАТНОСТЬ ОТВЕТА НА ВЫЗОВЫ

Раскрыта специфика банковского кредитования корпоративных клиентов в разрезе банковской системы и 10 крупнейших банков, которые неизменно с 01.01.2007 входили в состав первой группы банков по активам. Исследование охватывает этапы активного экономического роста (2007 г. – начало 2008 г.), влияния глобального финансового кризиса (конец 2008–2009 гг.), посткризисного развития (2010–2013 гг.), политического кризиса и антитеррористической операции на Востоке Украины (2014 г.). Анализ осуществлен по двум основным направлениям: проблемность и валютизация банковских кредитов. Выявлено, что проблемность активов банковского сектора остается высокой и в последнее время имеет тенденцию к возраста-

© Версаль Н. І., Заваруєва О. С., 2015

нию, особенностью посткризисного развития является то, что признание банками кредитов проблемными произошло лишь через два года после кризиса. На основе построенной модели выяснено, что в исследуемом периоде существенное влияние на кредитный риск оказывали кредиты домохозяйствам, поскольку активные операции банков с домохозяйствами являются более рискованными, чем с корпорациями, а значит, требуют создания больших объемов резервов. Долларизация банковских кредитов корпорациям не имела таких серьезных последствий, как долларизация кредитов домохозяйств, потому что корпорации, осуществляющие внешнеэкономическую деятельность, в частности экспортеры, могут получать доходы в иностранной валюте. Практически неизменный уровень долларизации таких кредитов корпорациям с постепенной тенденцией к уменьшению обусловлен высокой волатильностью валютных курсов, перманентными запретами НБУ в сфере кредитования экономических субъектов, не имеющих валютной выручки, и свертыванием экспортно-импортной деятельности. В конечном итоге, в современных условиях сокращение валютного кредитования способствует также уменьшению давления на спрос на иностранную валюту. В целом вызовы как для банков, так и для корпораций являются чрезвычайными и будут иметь долгосрочные негативные последствия.

Ключевые слова: банковский кредит, проблемные активы, долларизация банковских кредитов.

Nataliia Versal, Olga Zavaruieva

BANK LENDING TO CORPORATE CLIENTS: ADEQUACY OF RESPONSE TO CHALLENGES

The article reveals the peculiarity of bank lending to corporate clients in the context of the banking system and the 10 largest banks that since 01.01.2007 have been a part of the first group of banks in terms of assets. Accordingly, the study covers such stages: the stage of active growth (2007 – early 2008), the impact of the global financial crisis (end of 2008 – 2009), post-crisis development (2010–2013), the political crisis and the war in the East of Ukraine (2014). The analysis is performed within two areas: non-performing assets and loans dollarization. The problem of assets' quality of the banking sector remains high and tends to increase nowadays. The peculiarity of post-crisis development period is defined through the situation, when the large part of the non-performing loans was recognized by the banks only in two years after the crisis. The results of the regression model have shown that in the studied period loans to households had impact that was more significant to the credit risk, than loans to corporations. This result could be explained due to the fact that lending of the banks to households is riskier and therefore requires creation of the large amounts of the reserves. The dollarization of bank loans to corporations did not have such serious consequences, such as the dollarization of households' loans because corporations are engaged in foreign trade, in particular the exporters, and may receive income in foreign currency. The dollarization of bank loans to corporations remains largely unchanged and gradually tends to decrease due to the high volatility of the foreign currency exchange rates, the permanent bans of the NBU in the field of lending to economic entities that do not have foreign exchange earnings, and the curtailment of the export-import activities. Finally, against the background of the current economic conditions the reduction of the foreign currency lending also contributes to the decrease of pressure on the demand for foreign currency. In general, the challenges for banks and corporations are extraordinary and will have the long-term negative consequences.

Keywords: bank loans, non-performing assets, bank loans dollarization.

JEL classification: G21, G28.

Більшість провідних банків України спрямовує значну частину ресурсів на кредитування юридичних осіб*, що має позитивні наслідки для обох сторін. З одного боку, банк отримує прибуток, що і є головною метою проведення активних операцій, а з другого – банківські кредити дають змогу корпоративним клієнтам подолати обмеженість власного капіталу, сприяють розвиткові підприємств, упровадженню нових технологій, зростанню кількості робочих місць тощо. У сучасних реаліях кредитування юридичних осіб відіграє ключову роль у розвитку бізнесу в Україні, оскільки більшість підприємств зазнають фінансових труднощів та не в змозі самостійно їх подолати.

З огляду на важливість кредитування юридичних осіб банки повинні адекватно відповідати на виклики, зокрема такі: істотні обсяги проблемних кредитів, котрі постійно зростають, а також надмірна залежність економіки України від коливань курсів іноземних валют.

Питання щодо особливостей банківського кредитування розкриті в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців [1–21]. Глобальна фінансова криза справила надзвичайний вплив на банківське кредитування, тому багато праць присвячено проблематиці кредитної кризи, зокрема її наслідкам для кредитування підприємств: Р. Джуччі, Р. Кірхнер, В. Кравчук [7], Л. Гамбакорта, Д. Маркес-Ібанез [20], В. Івашина, Д. Шарфштейн [21] та ін. Посткризовий розвиток зумовив нові виклики, а отже, важливими є дослідження, спрямовані на виявлення причин уповільнення розвитку банківського кредитування в 2010–2013 рр. та визначення шляхів його оптимізації: Г. П. Бортніков [5; 6; 10], З. М. Васильченко [2], Н. І. Версаль [3], С. С. Гасанов [5; 6], О. Дзюблюк [8], А. О. Дробязко [10], О. О. Любіч [5; 6; 10], С. В. Науменкова [12], Я. О. Овсянникова [13], Л. О. Примостка [14], Н. Б. Страхова [6], Я. Чайковський [18], О. Чубка [19] та ін.

Мета статті – з'ясувати особливості й тенденції банківського кредитування юридичних осіб на таких етапах: активного економічного зростання (2007 – початок 2008 рр.), впливу глобальної фінансової кризи (кінець 2008–2009 рр.), посткризового розвитку (2010–2013 рр.), політичної кризи та антитерористичної операції на Сході України (2014 р.). Зміна підходів до методики подання фінансової звітності банків зумовила особливість дослідження, котра полягає в тому, що деякі показники наявні лише в річному вимірі або за певний період.

Для дослідження обрано десять банків, що з 01.01.2007 до 01.07.2014 входили до першої групи та в сукупності володіли більш як 50 % активів банківського сектору України: ПАТ КБ "Приватбанк" (Приватбанк), ПАТ "Державний

* На сьогодні є суттєві розбіжності у поданні статистичної інформації як банками, так і НБУ. Якщо розглядати фінансову звітність банків, то поділ даних щодо депозитів та кредитів здійснено відповідно в розрізі юридичних і фізичних осіб. Така статистика подається й НБУ щокварталу, на перше число відповідного кварталу. Водночас у бюлетені НБУ застосовується інша термінологія, яка передбачає поділ на корпорації (фінансові, нефінансові тощо) та домогосподарства, а дані наводяться на кінець періоду. Ці два види статистики дають різні дані. Ми орієнтувалися на щоквартальні дані в розрізі юридичних і фізичних осіб, тому вживатимемо терміни "корпоративні клієнти", "корпорації" як синонім терміна "юридичні особи" і відповідно термін "домогосподарства" – як синонім терміна "фізичні особи".

ощадний банк України" (Ощадбанк), ПАТ "Державний експортно-імпортний банк України" (Укрексімбанк), ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" (Райффайзен Банк Аваль), ПАТ "Укрсоцбанк" (Укрсоцбанк), ПАТ "Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк" (Промінвестбанк), ПАТ "Перший український міжнародний банк" (ПУМБ), ПАТ КБ "Надра" (Надра), ПАТ "Банк "Фінанси та Кредит" (Фінанси та кредит), ПАТ "УкрСиббанк" (УкрСиббанк). Станом на 1 грудня 2014 р. Національний банк України визначив вісім системно важливих банків України: ПАТ КБ "Приватбанк", ПАТ "Державний ощадний банк України", ПАТ "Державний експортно-імпортний банк України", ПАТ "Дельта Банк", ПАТ "Райффайзен Банк Аваль", ПАТ "Укрсоцбанк", ПАТ "Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк", ПАТ "Сбербанк Росії". Таким чином, шість із десяти досліджуваних банків належать до групи системно важливих, тобто банків, неможливість діяльності яких суттєво впливає на функціонування банківської системи України унаслідок великого обсягу їхніх операцій, розгалуженої мережі філій та інших факторів. Віднесення банку до категорії системно важливих не гарантує участі держави в його капіталі, але стосовно нього використовуються особливі підходи до регулювання (на сьогодні розробляються), зокрема в частині посилених вимог до капіталу з метою зменшення системних ризиків, підвищення стійкості таких банків і банківської системи загалом.

Дослідження банківського кредитування корпоративних клієнтів вважаємо за необхідне проводити з огляду на виклики, з якими стикаються банки.

Виклик 1. Зростання проблемних активів

Серйозним викликом для вітчизняних банків є низька якість кредитного портфеля. В Україні частка неякісних активів у портфелі, переважно у вигляді прострочених чи проблемних кредитів, завжди була значною, а економічна криза 2008–2009 рр. та поглиблення економічної й політичної кризи у 2014 р. спричинили подальше погіршення ситуації. Аналіз ситуації ускладнюється тим, що методика оцінювання якості активів (кредитів) постійно змінювалася. Зокрема НБУ оперує такими поняттями, як прострочена заборгованість, недіючі кредити, проблемні кредити. Зміна підходів до визначення тієї чи іншої категорії призводить до неможливості здійснення якісного аналізу. На рис. 1 та 2 наведено дані щодо простроченої заборгованості та недіючих кредитів. Прострочена заборгованість – це сума прострочених платежів, не сплачених на певну дату. Натомість до недіючих кредитів до кінця 2007 р. зараховували кредити під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні, відображені в балансі, або, інакше кажучи, всі кредити, крім стандартних. З 2008 р. по III кв. 2012 р. до таких кредитів відносили сумнівні й безнадійні кредити, відображені в балансі. З IV кв. 2012 р. недіючими вважаються негативно класифіковані кредити за IV та V категоріями якості, наведеними у балансі, а до їх складу не включаються депозити, позабалансові зобов'язання за гарантіями та з кредитування, за якими оцінюється кредитний ризик.

Аналіз даних рис. 1 та 2 дає підстави стверджувати, що на докризовому етапі темпи зростання кредитів перевищували темпи зростання недіючих кредитів у середньому в 1,5 раза. Водночас криза 2008–2009 рр. зумовила

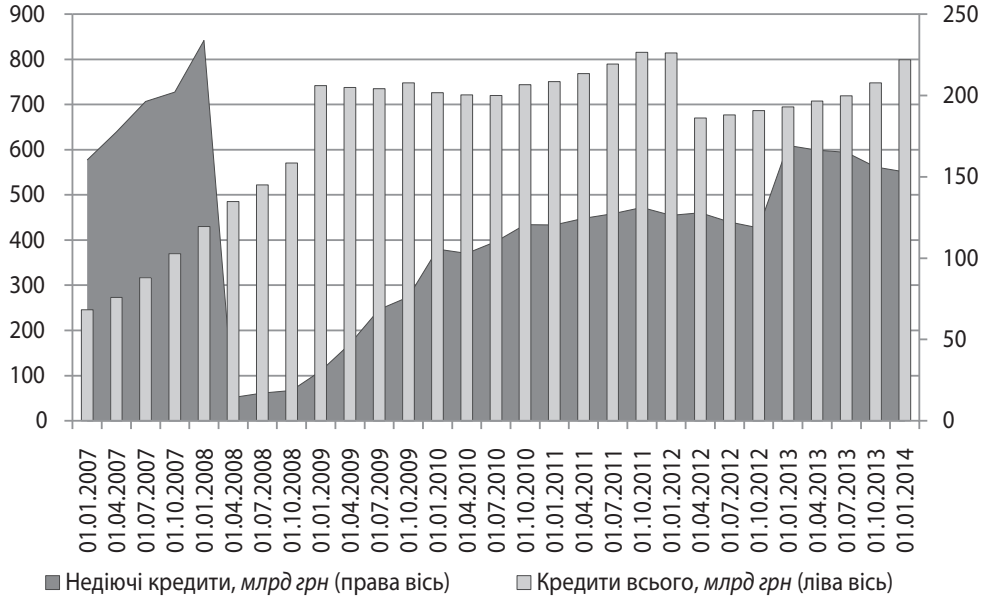

Рис. 1. **Динаміка загального обсягу кредитів та обсягу недіючих кредитів загалом по банківській системі,** *млрд грн*

Складено і розраховано за даними Національного банку України.

Рис. 2. **Динаміка частки недіючих кредитів у сукупному кредитному портфелі та частки прострочених кредитів загалом по банківській системі,** *%*

Складено і розраховано за даними Національного банку України.

суттєве погіршення кредитного портфеля банків: з 01.01.2009 до 01.01.2010 темпи збільшення недіючих кредитів становили в середньому 42,3 %, а кредитів банків – лише 5,6 %. Якщо не враховувати даних на 01.01.2009, коли темпи зростання кредитного портфеля перевищували 30 %, що насамперед зумовлювалося девальвацією національної валюти, то на тлі темпів збільшення недіючих

кредитів у середньому в 37,2 % темпи зростання кредитного портфеля знизилися на 0,5 %. Надалі ситуація ускладнилася, оскільки серед недіючих кредитів зростала частка саме прострочених кредитів (на 01.01.2011 –11,2 %). Лише у 2012–2013 рр. більшість банків списали проблемну заборгованість за рахунок резервів, а також здійснили реструктуризацію кредитного портфеля.

Серед банків, обраних для дослідження (див. рис. 1), найбільшу частку недіючих кредитів у кредитних операціях має Укрсоцбанк – 37,1 %, з них частка безнадійних кредитів становить 33,2 %. Лише за І півріччя 2014 р. обсяг таких кредитів зріс на 25,9 %, а сформовані резерви покривають безнадійну заборгованість тільки на 49,1 %. Наведені обсяги є накопиченою величиною, адже в 2000-х роках банк активно надавав іпотечні кредити та кредити корпоративним клієнтам, значна частка яких стала проблемною після кризи 2008–2009 рр. Під час відносної економічної стабільності вони були реструктуризовані, проте згідно з чинним законодавством до остаточного погашення не можуть бути переведені до іншої категорії якості. Тому заявлений обсяг безнадійної заборгованості ще не свідчить про колапс у банку.

Близько чверті недіючих кредитів у кредитних операціях мають Райффайзен банк Аваль, Укрексімбанк, Фінанси та кредит. Здебільшого це зумовлено коригуванням вартості кредитного портфеля до змін валютних курсів. Протилежна ситуація спостерігається у Приватбанку, адже серед досліджуваних банків він має найменшу частку недіючих активів у структурі (8,5 %, з яких лише 5,4 % безнадійні), що не перевищує рекомендованого максимуму в 10 %. У І півріччі 2014 р. ця частка навіть знизилася на 23,7 %, причому сформовані резерви покривали такі активи на 167,6 %.

Таким чином, частки проблемної заборгованості та безнадійних активів є важливими індикаторами, але достовірність оцінки активів банку лише за цими показниками доволі суперечлива через неоднозначність підходів банків до віднесення активів до певної категорії, незмінність категорії якості кредиту в разі зміни його умов (реструктуризації, пролонгації) тощо.

Водночас якість активів може відображати й обсяг сформованих резервів, адже чим вищий ризик кредиту, тим більший під нього формується резерв. З табл. 1 бачимо, що на 01.07.2014 з десяти досліджуваних банків резерви лише шести адекватно відповідали обсягам безнадійних кредитів.

Розглянемо проблемність і ризикованість кредитних портфелів провідних банків України за економічними суб'єктами (табл. 2).

Зауважимо, що активні операції з домогосподарствами є ризикованішими, адже навіть у банках, кредитний портфель яких більше ніж на 90 % складається із кредитів корпоративним клієнтам, формують досить великі обсяги резервів під кредитні операції з домогосподарствами. Так, з 01.04.2012 до 01.07.2014 частка резервів за кредитами останнім становила в середньому 35,56 % з незначною тенденцією до зростання, водночас частка резервів за кредитами корпораціям дорівнювала в середньому 13,93 % зі значною тенденцією до зростання.

Як правило, у банківській звітності не розкривається структура недіючих кредитів за суб'єктами, однак, зіставивши дані табл. 1 та 2, можна простежити певний взаємозв'язок. Так, найбільшу частку резервів у сукупності активів

Таблиця 1

Проблемна заборгованість банків на 01.07.2014

Назва банку	Обсяг безнадійних кредитів (V категорія), *млн грн*	Частка безнадійних кредитів у кредитних операціях, *%*	Обсяг недіючих кредитів (IV+V категорії), *млн грн*	Частка недіючих кредитів у кредитних операціях, *%*	Відносний приріст недіючих кредитів за півріччя, *%*	Відношення резервів під кредитні ризики до безнадійних кредитів, *%*
Приватбанк	12 984	5,4	20 339	8,5	–23,7	167,6
Ощадбанк	8 690	8,8	9 300	9,4	30,9	163,9
Укрексімбанк	12 918	16,1	20 164	25,1	44,2	90,3
Райффайзен банк Аваль	10 871	21,4	13 761	27,1	40,8	112,3
Укрсоцбанк	16 813	33,2	18 827	37,1	25,9	49,1
Промінвестбанк	2 833	6,0	5 139	11,0	–2,5	39,8
ПУМБ	2 689	7,0	3 615	9,4	–1,8	118,6
Надра	2 721	6,8	6 769	17,0	41,6	205,3
Фінанси та кредит	1 886	6,5	6 773	23,3	175,9	108,2
УкрСиббанк	2 334	8,8	3 693	13,9	72,8	66,6

Джерело: *Корнилюк Р.* Рейтинг проблемності кредитних портфелів-2014 / Р. Корнилюк, О. Бутенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forbes.ua/ua/business/1379442-rejting-problemnosti-kreditnih-portfeliv-2014.

Таблиця 2

Динаміка абсолютного відхилення частки резервів, сформованих за кредитними операціями, у відповідному кредитному портфелі в розрізі корпорацій (К) та домогосподарств (ДГ) від частки резервів у кредитному портфелі загалом по банківській системі, %

Дата	Приватбанк		Ощадбанк		Укрексімбанк		Райффайзен банк Аваль		Укрсоцбанк		Промінвестбанк		ПУМБ		Надра		Фінанси та кредит		УкрСиббанк	
	К	ДГ	К	ДГ	К	ДГ	К	ДГ	К	ДГ	К	ДГ	К	ДГ	К	ДГ	К	ДГ	К	ДГ
01.04. 2012	–0,01	0,07	–0,03	0,64	0,08	0,34	0,03	0,24	0,23	–0,20	–0,09	–0,11	0,00	0,25	0,03	–0,09	–0,11	–0,12	0,18	–0,26
01.07. 2012	0,00	0,10	–0,02	0,67	0,03	0,51	0,11	0,15	0,26	–0,17	–0,10	–0,08	0,00	0,03	0,00	–0,08	–0,08	–0,24	0,08	–0,28
01.10. 2012	0,01	0,09	0,00	0,65	0,05	0,55	0,12	0,20	0,23	–0,10	–0,09	–0,05	0,00	0,03	–0,01	–0,08	–0,09	–0,17	0,04	–0,28
01.01. 2013	0,03	0,06	0,02	0,60	0,08	0,15	0,08	0,28	0,12	0,06	–0,09	–0,18	–0,01	0,21	0,02	–0,12	–0,07	–0,18	0,02	–0,28
01.04. 2013	0,03	0,02	0,04	0,58	0,11	0,23	0,06	0,39	0,07	0,07	–0,07	–0,18	0,00	0,24	0,00	–0,13	–0,07	–0,18	–0,04	–0,32
01.07. 2013	0,02	0,06	0,06	0,57	0,12	0,42	0,03	0,46	0,04	0,18	0,05	–0,16	0,00	0,28	0,01	–0,09	–0,06	–0,13	–0,03	–0,27
01.10. 2013	0,02	0,04	0,07	0,43	0,09	0,41	0,03	0,40	0,01	0,14	0,04	–0,22	0,02	0,10	0,03	–0,14	–0,06	–0,13	–0,04	–0,28
01.01. 2014	0,02	–0,03	0,10	0,51	0,09	0,40	0,03	0,45	0,01	0,21	–0,04	–0,21	–0,01	0,08	0,02	–0,11	–0,05	–0,11	–0,05	–0,25
01.04. 2014	0,01	–0,01	0,09	0,51	0,12	0,72	0,05	0,58	–0,01	0,14	–0,06	–0,28	–0,03	0,09	0,06	–0,13	–0,05	–0,17	–0,03	–0,27
01.07. 2014	0,00	0,00	0,08	0,56	0,10	1,01	0,06	0,67	–0,02	0,10	–0,08	–0,26	–0,05	0,15	0,04	–0,15	–0,05	–0,15	–0,01	–0,25

Складено і розраховано за даними Національного банку України.

банку має Райффайзен банк Аваль. Майже третину активів становлять резерви за кредитами домогосподарствам і лише 12,52 % – за активними операціями з корпоративними клієнтами. Тому безнадійні кредити (21,4 % у кредитних операціях) складаються переважно з кредитів домогосподарствам. Така сама ситуація простежується і в Укрсоцбанку.

Ощадбанк та Укрексімбанк навпаки мають сформовані з кредитів корпоративним клієнтам ризикованіші активи, під які забезпечено значний обсяг резервів (відповідно 18,91 та 21,15 % у структурі активів).

Проведений аналіз якості активів банків України засвідчив, що частки недіючих кредитів і проблемної заборгованості у сукупності мають тенденцію до зростання і в кожному наступному періоді долають свій історичний максимум. Звісно, сьогодні це зумовлено переважно зовнішніми чинниками, але банки повинні впроваджувати ефективні системи управління кредитним ризиком і проблемною заборгованістю.

Стосовно проблемної заборгованості, то банки мають декілька варіантів розв'язання цієї проблеми: реструктуризація проблемних активів, перепродаж проблемних активів іншим банкам або колекторським компаніям, списання за рахунок резервів. Використання будь-якого з перелічених інструментів передбачає втрату значної частини коштів, але в теперішніх умовах найкращим методом вважаємо реструктуризацію проблемних активів. Її проведення дасть банкам можливість не втратити клієнтської бази, що дуже важливо, адже банк – це фінансова установа, успішна діяльність якої залежить від довіри клієнтів.

На підставі проведеного дослідження побудуємо економетричну модель, де кредитний ризик є результуючою ознакою, а незалежними змінними – частки кредитів корпораціям та кредитів домогосподарствам у кредитному портфелі.

$$\frac{\textit{Резерви, всього}}{\textit{Кредити надані, всього}} = \frac{\textit{Кредити, надані корпораціям}}{\textit{Кредити надані, всього}} + \frac{\textit{Кредити, надані домогосподарствам}}{\textit{Кредити надані, всього}}. \quad (1)$$

Модель побудовано на основі 31 спостереження (з 01.01.2007 по 01.07.2014), досліджувані ряди було приведено до стаціонарності, тобто використано показники різниці першого та другого порядку. Рівняння моделі має такий вигляд:

$$\Delta CR_{TOTAL} = \beta_0 + \beta_1 \Delta \frac{LOANS_{FIRM}}{LOANS_{TOTAL}} + \beta_2 \Delta \frac{LOANS_{HH}}{LOANS_{TOTAL}} + \varepsilon, \quad (2)$$

де β_0, β_1, β_2 – коефіцієнти регресійного рівняння; ΔCR_{TOTAL} – показник зміни відношення обсягів резервів до наданих кредитів всього; $\Delta \frac{LOANS_{FIRM}}{LOANS_{TOTAL}}$ – показник зміни відношення обсягів наданих кредитів корпоративним клієнтам до наданих кредитів всього; $\Delta \frac{LOANS_{HH}}{LOANS_{TOTAL}}$ – показник зміни відношення обсягів наданих кредитів домогосподарствам до наданих кредитів всього; ε – константа регресії.

Результати моделі наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Оцінки моделі кредитного ризику

Коефіцієнт	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	Значення *t*-статистики	Значення ймовірності	Еластичність
β_0	–0,000364	0,001737	–0,209321	0,8358	–23,28278
β_1	0,294978	0,067283	4,384123	0,0000	7,33386
β_2	–0,681708	0,135615	–5,026777	0,0000	16,94892

Розраховано за даними Національного банку України.

Отримана модель адекватна рівню надійності 99 %. Значення R^2* дорівнює 0,533338, тобто результуючий показник моделі на 53,33 % залежить від обраних незалежних змінних. У моделі відсутні мультиколінеарність, гетероскедастичність та автокореляція залишків.

Відповідно до отриманих даних більшою мірою на результуючий показник впливає значення показника частки кредитів домогосподарствам у кредитному портфелі банків України, тобто при зростанні на 1 кредитний ризик збільшиться на 16,94892, що свідчить про тісний прямий зв'язок.

Дещо слабший, але також тісний прямий зв'язок із результуючим показником має частка кредитів корпораціям. При зростанні цього показника на 1 кредитний ризик збільшиться на 7,333860.

Виклик 2. Доларизація кредитів

Ще одним викликом у діяльності банків України є надмірна доларизація кредитів та економіки загалом. Як зазначалося, більшу частку в кредитному портфелі всіх досліджуваних банків становлять кредити корпоративним клієнтам. Зазвичай такі клієнти – представники великого бізнесу, експортери або імпортери, а отже, валютні кредити є важливою складовою фінансування. Саме цим пояснюється їх порівняно стабільний обсяг навіть у періоди значних коливань валютних курсів.

Проведений аналіз частки кредитів у іноземній валюті в сукупності кредитів корпоративним клієнтам довів, що загалом по Україні їхня частка за аналізований період становить не менше 35 %. У розрізі банків ця частка наведена на рис. 3 (дані проаналізовано станом на 01.01.2010–01.07.2014, адже у звітності попередніх періодів немає розподілу обсягів кредитів за валютами).

По-перше, протягом аналізованого періоду частка валютних кредитів у кредитному портфелі кредитів корпоративним клієнтам поступово знижується. Це спричинено уроками кризи 2008–2009 рр. та діями НБУ у сфері обмеження валютного кредитування не тільки фізичних, а й юридичних осіб, що не мають валютної виручки**. Проте в 2014 р. чітко простежується динаміка частки валютних кредитів у сукупності кредитів корпоративним клієн-

* R^2 – коефіцієнт детермінації, що виражає міру тісноти лінійного зв'язку між залежною та незалежними змінними.

** Навіть запровадження короткочасного мораторію на валютне кредитування юридичних осіб, що не мають валютної виручки, суттєво вплинуло на діяльність банків, оскільки через усвідомлення ризиків і покращання результатів банківської діяльності банки навіть після скасування мораторію практично не повернулися до такого кредитування.

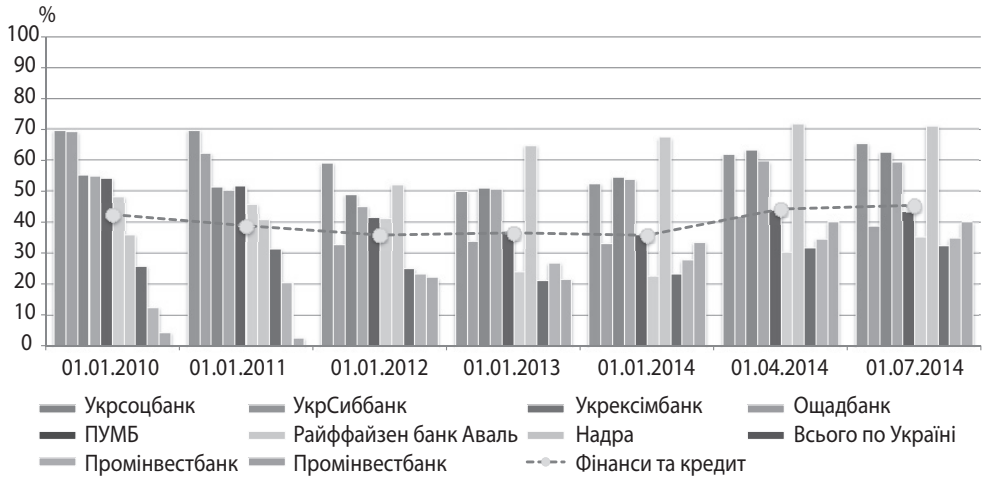

Рис. 3. **Динаміка частки валютних кредитів корпораціям у сукупному портфелі кредитів корпораціям у розрізі банків і банківської системи**

Складено і розраховано за даними Національного банку України.

там. Насправді, частка валютних кредитів знижувалася й надалі, а зростання зумовлювалося лише значною девальвацією національної валюти (рис. 4). Отримані дані свідчать, що в гривневому еквіваленті обсяг наданих кредитів корпоративним клієнтам у іноземній валюті збільшується пропорційно підвищенню курсів валют. Скоригувавши обсяги кредитів на зміну валютних курсів, бачимо, що з 1 січня 2014 р. реальна вартість кредитного портфеля корпоративних клієнтів спадає.

По-друге, активними у валютному кредитуванні корпоративних клієнтів були банки з іноземним капіталом, у яких частка таких кредитів істотно перевищувала середньобанківський рівень. Однак тенденції щодо валютного кредитування були неоднаковими: від скорочення (Укрсоцбанк, УкрСиббанк, Райффайзен банк Аваль, Надра) до агресивного зростання (Промінвестбанк).

По-третє, валютне кредитування вітчизняними банками юридичних осіб мало різноспрямовану динаміку, зумовлену різними можливостями придбання валютних коштів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Варто звернути увагу на два банки – Укрексімбанк та Ощадбанк. Міцні позиції Укрексімбанку в цьому сегменті цілком виправдані, оскільки кредитування зовнішньоекономічної діяльності – одна з його головних функцій. Стосовно Ощадбанку ситуацію пояснити складно, особливо з погляду виконання ним основної функції. Це вкотре свідчить про те, що держава не може визначитися з роллю Ощадбанку в банківській системі.

Проблемність банківських кредитів корпораціям чинить суттєвий тиск на ситуацію з кредитуванням загалом. Регресійна модель дала змогу виявити той факт, що на кредитний ризик банківської системи впливає саме зростання кредитів домогосподарствам, а не корпораціям. Такі результати пояснюються суттєвим скороченням кредитування домогосподарств на тлі зростання проблемності цих кредитів останнім часом. Доларизація банківських кредитів корпоративним клієнтам є значною, однак теж має тенденцію до

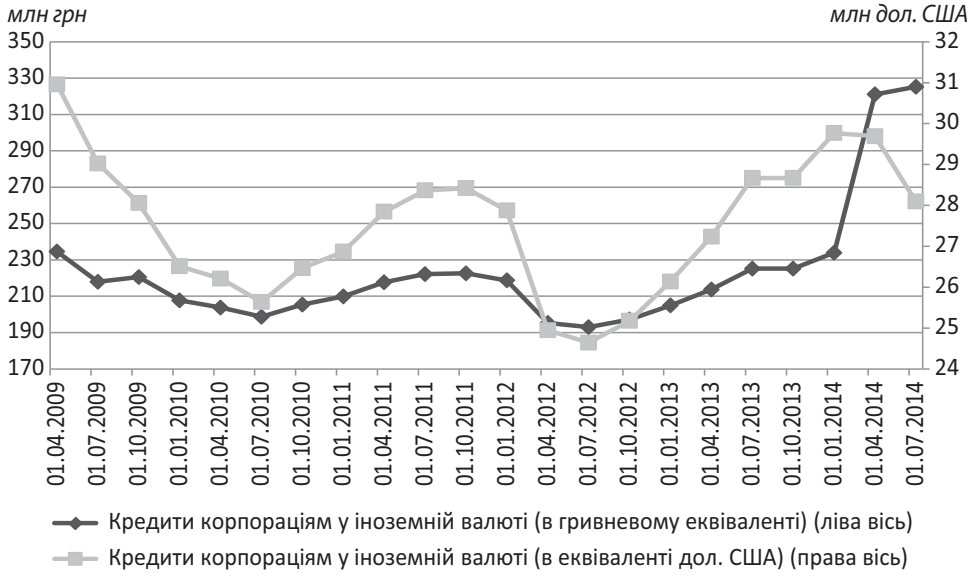

Рис. 4. **Динаміка обсягів валютних кредитів корпораціям у гривневому та доларовому еквіваленті**

Складено і розраховано за даними Національного банку України.

скорочення через високу волатильність валютних курсів і перманентні заборони НБУ у сфері кредитування економічних суб'єктів, які не мають валютної виручки. Загалом банки в Україні поступово долали наслідки глобальної фінансової кризи, однак у 2014 р. ситуація погіршилася. Відновлення кредитування в попередніх обсягах і поліпшення якості кредитного портфеля будуть можливими лише за умови стабілізації ситуації в країні.

Список використаних джерел

1. *Базилевич В. Д.* Розвиток фінансового ринку у сучасних умовах / В. Д. Базилевич // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 5–12.
2. *Васильченко З. М.* Управління портфелем банківських активів / З. М. Васильченко, І. П. Васильченко // Банківська справа. – 2007. – № 6. – С. 3–8.
3. *Версаль Н. І.* Вплив змін валютного курсу на залучення та розміщення банками коштів в іноземних валютах / Н. І. Версаль, М. Д. Самсонова // Науковий вісник: Фінанси. Банки. Інвестиції. – 2013. – № 3 (22). – С. 83–90.
4. *Гасанов С. С.* Державна підтримка капіталізації та реорганізації банків за участю держави в капіталі. Зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія / С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков. – К. : ДННУ "Акад. фін. управління", 2015. – 128 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://afu.minfin.gov.ua/getfile.php?page_id=158&num=19.
5. *Гасанов С. С.* Діяльність банків за участю держави в капіталі у 2014 році / С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков. – К. : ДННУ "Акад. фін. управління", 2014. – 49 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://afu.minfin.gov.ua/getfile.php?page_id=158&num=14.
6. Державні компанії з управління проблемними активами: міжнародний досвід та прийнятність для України / С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков, Н. Б. Стра-

хова. – К. : ДННУ "Акад. фін. управління", 2015. – 222 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://afu.minfin.gov.ua/getfile.php?page_id=158&num=21.
7. *Джуччі Р.* Криза кредитування в Україні: факти, причини та шляхи відновлення / Р. Джуччі, Р. Кірхнер, В. Кравчук. – Берлін ; К., 2010. – 17 с.
8. *Дзюблюк О.* Оптимізація управління ризиком портфеля кредитних вкладень банку в контексті подолання наслідків світової фінансової кризи / О. Дзюблюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2011. – Вип. 2. – С. 21–30.
9. *Корнилюк Р.* Рейтинг проблемності кредитних портфелів – 2014 / Р. Корнилюк, О. Бутенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forbes.ua/ua/business/1379442-rejting-problemnosti-kreditnih-portfeliv-2014.
10. *Любіч О. О.* Сигнали раннього попередження банківських криз / О. О. Любіч, Г. П. Бортніков, А. О. Дробязко // Фінанси України. – 2015. – № 7. – С. 24–38.
11. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко ; ДННУ "Акад. фін. управління". – К., 2014.
12. *Науменкова С. В.* Розвиток кредитування у посткризових умовах / С. В. Науменкова // Банківська справа. – 2013. – № 1. – С. 3–19.
13. *Овсянникова Я. О.* Проектне фінансування: сутність, особливості та перспективи його використання в Україні / Я. О. Овсянникова // Управління сучасним містом. – 2009. – № 1–12 (33–36). – С. 297–304.
14. *Примостка Л. О.* Сучасний стан та тенденції банківського кредитування / Л. О. Примостка // Фінанси, облік і аудит. – 2010. – Вип. 15. – С. 163–170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/ 2010/273/1/15_19.pdf.
15. *Савлук М. І.* Роль банківської системи України в забезпеченні економічного зростання : монографія / М. І. Савлук, С. М. Савлук // Розвиток фінансового сектора та економічне зростання / НАН України, Ін-т економіки ; редкол.: А. І. Даниленко (відп. ред.) та ін. – К., 2001. – С. 160–187.
16. Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами : у 3 т. / за заг. ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ "Акад. фін. управління". – К., 2012.
17. Фінансова система України: взаємодія корпоративного та державного секторів / Т. І. Єфименко, І. О. Лютий, С. С. Гасанов та ін. – К. : ДННУ "Акад. фін. управління", 2012. – 244 с.
18. *Чайковський Я.* Розвиток і сучасний стан банківського кредитування в Україні / Я. Чайковський // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2013. – Вип. 18. – С. 189–199.
19. *Чубка О. М.* Державна політика стимулювання кредитування оборотних активів у корпоративному секторі / О. М. Чубка // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.6. – С. 314–319.
20. *Gambacorta L.* The Bank Lending Channel: Lessons from the Crisis / L. Gambacorta, D. Marques-Ibanez // BIS Working Papers. – 2011. – № 345. – 32 p.
21. *Ivashina V.* Bank Lending During the Financial Crisis of 2008 / V. Ivashina, D. Scharfstein // Harvard Business School and NBER. – 2008. –15 Dec. – 32 p.
22. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua.